

УДК 371.13:371:14:372.4

КАТЕРИНА ГОЦУЛЯК, кандидат педагогічних наук, викладач
Івано-Франківського коледжу ДВНЗ "Прикарпатський
національний університет імені Василя Стефаника"

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ДО ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

KATERINA HOTSULIAK, Candidate of Pedagogical Sciences, teacher
Ivano-Frankivsk College, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF TEACHER TRAINING IN THE SYSTEM OF POSTGRADUATE EDUCATION TO DIFFERENTIATED LEARNING JUNIOR PUPILS

У статті сформовано педагогічні умови підготовки вчителя в системі післядипломної освіти, проаналізовано значущість та необхідність використання диференційованого навчання в початковій школі.

Ключові слова: диференційоване навчання, підготовка вчителів, педагогічні умови, тренінг, варіативність.

Summary. The article describes the pedagogical conditions of teacher training in the system of postgraduate education, analyzes the significance and necessity of using differentiated learning in elementary school.

Key words: differentiated learning, teacher training, pedagogical conditions, training, variability.

Мета: зорієнтувати вчителя початкової школи не лише на типову педагогічну ситуацію, але і зрозуміти специфіку організації навчальної діяльності в умовах варіативності навчально-виховного процесу в початковій школі; уміти реалізовувати диференційоване навчання з метою врахування індивідуальних особливостей молодших школярів.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Аналіз змісту навчальних планів, програм підвищення кваліфікації вчителів початкових класів ОППО, а також опитування тих, котрі вже мають певний досвід роботи у школі, засвідчили, що неготовність до диференціації навчального процесу пов'язана передусім з недостатністю системних психолого-педагогічних та методичних знань, практичних умінь розподілити учнів за типологічними групами, розробити диференційовані завдання. Іншими словами, у вчителів бракує системних знань та відповідних практичних компетенцій, професійної майстерності для

реалізації диференційованого навчання молодших школярів.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичні та методичні аспекти диференціації навчання досліджувалися у працях Ш. Амонашвілі [1], Ю. Бабанського [2], В. Бондаря [6], М. Вашуленка [8], В. Сухомлинського [17] та інших науковців. Концептуальні засади підготовки вчителів початкової школи до творчої професійної діяльності розкрито в наукових доробках Н. Бібік [5], О. Кучая [11], М. Марусинець [12] та інших. Важливе значення мали напрацювання з проблем підготовки та розвитку професійної майстерності вчителя в умовах післядипломної освіти (В. Берека [4], І. Зязюн [10] та ін.).

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із шляхів розв'язання даної проблеми в системі післядипломної освіти є створення необхідних оптимальних педагогічних умов для вдосконалення педагогічної майстерності вчителя початкових класів щодо використання диференційованого навчання школярів на різних етапах.

Визначаючи педагогічні умови, акцентуємо на тому, що процес навчання в системі післядипломної освіти заснований на певних закономірностях, які в контексті нашого дослідження зумовлюють послідовність досягнення визначеної мети; уможливають ефективне управління процесом навчально-пізнавальної діяльності вчителя початкових класів на основі передбачення її результатів; дають підстави для наукового обґрунтування та оптимізації змісту, форм і методів підготовки вчителя початкових класів до диференційованого навчання.

Серед таких педагогічних умов визначено: активізацію мотивації вчителя початкових класів до ефективного використання диференційованого навчання молодших

школярів; удосконалення змістового компонента післядипломного педагогічного процесу з метою розширення наукових уявлень вчителя про диференційоване навчання молодших школярів; використання тренінгових технологій стосовно реалізації диференційованого навчання в початковій школі.

Розглянемо реалізацію визначених педагогічних умов.

Перша педагогічна умова – активізація мотивації вчителя початкових класів до ефективного використання диференційованого навчання молодших школярів – передбачала виконання таких завдань: вивчення теоретичного підґрунтя самого поняття "мотивація", теорій мотивації, функцій мотивації; з'ясування мотивів та стимулів вчителя щодо необхідності застосування диференційованого навчання в початковій школі; визначення дидактичних можливостей активізації мотивації вчителя початкових класів до ефективного використання диференційованого навчання молодших школярів.

Вивчення мотивації є однією з центральних проблем дидактики та педагогічної психології. У цій галузі досягнуто певних результатів, але мінливість, рухомість, різноманіття мотивів дуже складно звести до стійких структур, однозначно виокремити методи керування такими мотивами.

Взаємозалежність зовнішніх і внутрішніх умов розвитку особистості та її мотиваційної сфери досліджували Л. Виготський [9], В. М'ясішев [13], С. Рубінштейн [15]; джерела мотивації розглянуто у працях В. Асеева, С. Занюка, В. Мерліна та інших. Сучасним науковцем, котрий займався вивченням проблем мотиваційної сфери та закономірностей її формування у студентському віці й подальшій професійній діяльності, є А. Поляков [14].

На основі вивчення теоретичних засад

мотивацію учителів початкових класів до реалізації диференційованого навчання розглядаємо як ієрархічну систему мотивів, які спонукають їх до активної навчально-пізнавальної діяльності, особистісного та професійного самовдосконалення, зокрема, до використання варіативних форм роботи на уроці.

Серед з'ясованих нами мотивів щодо необхідності застосування вчителями диференційованого навчання на уроках в початковій школі превалюють такі: усвідомлення професійної необхідності використання диференційованого навчання, професійної самореалізації, потреба в самопізнанні, глибокі пізнавальні та професійні інтереси, пізнавальні мотиви, пов'язані зі змістом навчальної діяльності та процесом її виконання.

Реалізація першої педагогічної умови здійснювалася за допомогою інноваційних форм, методів та технологій навчання. Запропоновані форми роботи сприяли розвитку професійної компетентності вчителя, його творчого потенціалу, підвищенню педагогічної майстерності, розвитку ініціативи, креативності, активізації роботи й захоплення; формуванню готовності до впровадження інноваційних педагогічних технологій, зокрема, диференційованого навчання у навчально-виховний процес; відповідальності за успішність молодших школярів.

На нашу думку, аналіз педагогічних завдань, моделювання й педагогічні ігри, розроблені з урахуванням змісту диференційованого навчання, дають об'єктивні можливості для розвитку в учителя початкових класів уміння здійснювати такий процес.

У навчанні вчителя широкого застосування набувають навчально-рольові педагогічні ігри. Він може вибрати і "програти" один із варіантів педагогічної гри, одержати конкретне уявлення про сутність диференційованого навчання молодших школярів.

Друга педагогічна умова – удосконалення змістового компонента післядипломного педагогічного процесу з метою розширення наукових уявлень учителя про диференційоване навчання молодших школярів – реалізовувалася за допомогою впровадження у зміст післядипломного педагогічного процесу авторського спецкурсу "Варіативність форм навчальної роботи з учнями початкових класів". Його мета – оволодіння вчителями початкових класів знаннями та вміннями з диференціації навчання на основі застосування варіативних форм навчальної роботи.

В основу спецкурсу покладено ідеї вдосконалення педагогічної майстерності вчителя початкових класів, що базуються на сучасних тенденціях розвитку системи

навчання дорослих у післядипломній освіті і вибирають найкращі зразки психолого-педагогічного досвіду роботи українського та міжнародного рівнів. Його використання посилює практичну, проектну, дослідницько-експериментальну складові професійної майстерності педагога, розвиток відповідальності за успішність молодших школярів, активізацію мотивації до усвідомлення важливості диференційованого навчання у професійній діяльності на рівні переконань.

Спецкурс містить пояснювальну записку, навчально-тематичний план, зміст за темами, питання для самоконтролю, завдання для самостійної роботи, список літератури.

Серед форм проведення лекційно-семинарських занять найбільш ефективними вважаємо такі: дискусія, інтерактивна лекція, лекція-відеотренінг, інструктивно-методичні заняття, консультації, конференції з обміну досвідом, майстер-класи, коучинги, педагогічні тренінги, круглий стіл, ситуативний аналіз. Сформульовані у спецкурсі положення та узагальнення можуть бути корисними і для студентів вищих педагогічних навчальних закладів спеціальності "Початкова освіта". Авторські методичні рекомендації розроблено для формування в учителя початкових класів системи знань щодо варіативності форм навчання, диференціації та індивідуалізації.

Уважаємо за доцільне наголосити, що в закладах післядипломної педагогічної освіти запроваджують нові навчальні курси підвищення кваліфікації. Наприклад, маємо на увазі модуль і спецкурс "Компетентнісні засади сучасного змісту диференційованого навчання", метою яких є з'ясування теоретичних засад компетентнісно орієнтованої освіти в межах диференціації навчання та озброєння вчителів сучасними технологіями формування компетенцій молодших школярів.

Третя педагогічна умова передбачала використання тренінгових технологій щодо реалізації диференційованого навчання в початковій школі. У цьому контексті підтримуємо думку Л. Бондаревої, що універсальність тренінгових технологій "уможливило застосування їх у різних сферах діяльності. Можливі варіанти їх інтеграції у навчальний процес ВНЗ, застосування різними тренінговими центрами і подібними організаціями (наприклад, центрами перепідготовки персоналу, курсами підвищення кваліфікації, службою зайнятості населення), використанням консалтинговими фірмами і тренінговими підрозділами великих підприємств" [7, с. 125].

Немає сумнівів, що застосування тренінгових технологій орієнтоване на розвиток критичного мислення, пошук відпові-

дей на проблемні професійні ситуації, створення невимушеного спілкування викладача-тренера й академічної групи. Водночас практичне використання технологій тренінгового навчання виявляє деякі проблеми та труднощі, наприклад, у недостатньому забезпеченні навчально-матеріальної бази.

Тренінг дає змогу співпрацювати особистостям, активізувати глибинні процеси, розв'язувати власні проблеми; посилює зміну, розвиток та корекцію поведінкових установок; розвиває вміння знаходитися у колективі, ідентифікувати себе з іншими та використовувати колективний зв'язок при оцінці власних почуттів та переконань.

На наш погляд, слушною є думка Т. Сулими, котра зазначає, що особливістю тренінгу є те, що його можна здійснювати як на лекційних, так і практичних, семінарських та інших заняттях. Головним у цьому сенсі є спосіб, суть, що полягає не в "передаванні" викладачем певної суми правильних знань студенту, а в пошуку і "виробленні" ним власного знання, можливості бути творцем самого себе, своїх взаємин з іншими людьми [16, с. 468].

Зауважимо, що основними формами тренінгового процесу виступають (Н. Баранова [3]): рольова гра, ігрова ситуація, вправа, лекція, дискусія, презентація, аналіз ситуації, проектування та моделювання, музична психо- та арттерапія, психогімнастика, різноманітні психотехніки. Методи, що застосовуються у процесі тренінгу, переважно інтерактивні, зокрема, тренінгові вправи.

Нами виокремлено основні етапи акмеологічного тренінгу підготовки вчителя початкових класів до диференційованого навчання у професійній діяльності: організаційно-діагностичний, основний, корекційно-творчий і заключний.

У процесі проведення тренінгів вирішальна роль належить тренеру-викладачу, на якого покладена відповідальність за перебіг тренінгової програми та досягнення очікуваних результатів. Від нього вимагається високий професіоналізм, гнучкість, постійна увага, велика віддача, значні енергетичні затрати, розвинуте вміння працювати з групою, а також правильно скеровувати індивідуальну роботу.

У ході тренінгів відбувається розвиток позитивної мотивації, активної соціальної позиції, особистості, умінь самоконтролю, рівня особистісної культури; комунікативної компетентності тощо.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Результати дослідження показали, що включення в навчальні плани підготовки вчителя початкових класів авторсь-

кого спецкурсу допомогло усвідомити значущість та необхідність використання диференційованого навчання в початковій школі, сформувавши ціннісне ставлення до професійної дійсності, оцінити власний рівень готовності до педагогічної діяльності, проектувати шляхи свого фахового зростання та саморозвитку.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в характеристиці моделі підготовки вчителя початкових класів до диференційованого навчання молодших школярів в умовах післядипломної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амонашвілі Ш. А. Щоб дарувати Дитині іскорку знань, Вчителю треба вибрати море Світла / Ш. А. Амонашвілі. – Донецьк : [б. в.], 2009. – 84 с.
2. Бабанський Ю. К. Оптимизация процесса обучения: общедидактический аспект / Ю. К. Бабанский. – М. : Педагогика, 1977. – 250 с.
3. Баранова Н. П. Тренінги для вчителів з педагогічної майстерності / Н. П. Баранова. – Х.: Вид. група "Основа", 2009. – 159 с.
4. Берека В. Є. Фахова підготовка магістрів з менеджменту освіти: теорія і методика : монографія / В. Є. Берека. – Хмельницький : ХГПА, 2008. – 482 с.
5. Бібік Н. М. Засоби формування пізнавальних інтересів молодших школярів [Електронний ресурс] / Н. М. Бібік. – Режим доступу : http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/4/visnuk_10.pdf.
6. Бондар В. І. Навчання у початковій школі як цілісний творчий процес: теорія і практика / [за ред. В. І. Бондаря ; упоряд. О. Я. Митника]. – К. : Почат. школа, 2011. – 384 с.
7. Бондарева Л. І. Навчальний тренінг як засіб професійної підготовки майбутніх менеджерів організацій в економічних університетах: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.04 / Бондарева Любов Іванівна. – Київ, 2007. – 250 с.
8. Вашуленко М. С. Компетентнісний підхід до перевірки мовних і мовленнєвих знань молодших школярів / М. С. Вашуленко // Початкова школа. – 2009. – № 1. – С. 16–21.
9. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Л. С. Выготский ; [под ред. В. В. Давыдова]. – М. : Педагогика-Пресс, 1996. – 536 с.
10. Зязюн І. А. Філософія освіти: парадигми і технології / І. А. Зязюн // Педагогічні новачі столичної освіти: теорія і практика. – К., 2001. – С. 7–20.
11. Кучай О. В. Особливості підготовки майбутніх учителів початкових класів засобами мультимедійних технологій / О. В. Кучай // Вісник Черкаського університету. – Серія: Педагогічні науки. – Черкаси : вид. від. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2012. – Вип. – № 34 (247). – С. 137–140.
12. Марусинець М. М. Модель професійної рефлексії вчителя початкових класів / М. М. Марусинець // Вісн. післядипломної освіти : зб. наук. пр. / [ред. кол. В. В. Олійник (голов. ред.) та ін.]. – К. : Геопринт, 2009. – Вип. 13. – Ч. 1. – С. 32–38.
13. М'ясищев В. Н. Психология отношений / В. Н. М'ясищев. – М. : МПСИ, 2005. – 158 с.
14. Поляков А. О. Педагогічні умови мотивації професійного зростання студентів педагогічних університетів у процесі неперервної освіти : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія та методика професійної освіти" / Андрій Олександрович Поляков ; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2008. – 23 с.
15. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн [сост. А. В. Бругименский, К. А. Абульханова-Славская]. – СПб. : Питер, 2000. – 259 с.
16. Сулима Т. С. Психолого-педагогічні умови підготовки компетентного педагога професійного навчання у світлі Болонських домовленостей / Т. С. Сулима // Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. праць. – Кривий Ріг: Редакція КДПУ, 2010. – Випуск 30. – С. 464–469.
17. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5 т. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 3. – 670 с.
18. Poljakov A. O. Pedagogichni umovy motyvacii' profesijnogo zrostantnja studentiv pedagogichnyh universytetiv u procesi neperervnoi' osvity : avtoreferat dysertacii' na zdobuttja naukovoogo stupenja kand. ped. nauk : spec. 13.00.04 "Teorija ta metodyka profesijnoi' osvity" / Andrij Oleksandrovych Poljakov ; Hark. nac. ped. un-t im. G. S. Skovorody. – Harkiv, 2008. – 23 p.
19. Rubynshtejn S. L. Osnovu obshhej psihologijy / S. L. Rubynshtejn [sost. A. V. Brugymenskyj, K. A. Abul'hanova-Slavskaja]. – SPb.: Pyter, 2000. – 259 p.
20. Sulyma T. S. Psihologo-pedagogichni umovy pidgotovky kompetentnogo pedagoga profesijnogo navchannja u svitli Bolons'kyh domovlenostej / T. S. Sulyma // Pedagogika vyshhoi' ta serednoi' shkoly: zb. nauk. prac'. – Kryvyj Rig: Redakcija KDPU, 2010. – Vypusk 30. – pp. 464-469.
21. Suhomlyn'skyj V. O. Serce viddaju ditjam / V. O. Suhomlyn'skyj // Vybrani tvory : v 5 t. – K. : Radjans'ka shkola, 1977. – T. 3. – 670 p.

REFERENCES